

SECTION: CULTUROLOGY AND PHILOSOPHY

DOI 10.70286/ISU-11.02.2026.008

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІКОНОГРАФІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Топорков Дмитро Анатолійович

аспірант

Кафедра музичної україністики та
народно-інструментального мистецтва

<https://orcid.org/0000-0002-0060-4547>

Карпатський національний університет
ім. Василя Стефаника, Україна

Зважаючи на художньо-образні тенденції в творчій іконописній традиції Української греко-католицької церкви середини – кінця ХХ ст. (як, зрештою, і в загальній сукупності зображального мистецтва), а також керуючись церковними й мистецькими критеріями приналежності зображень до іконографічного канону, виникає науково-практична потреба в окресленні особливостей трансформаційних стильових процесів, що мають перспективно-ретроспективну природу і певний динамічний характер свого розвитку. «Це відіграє ключову роль у зміцненні національної єдності та інтеграції освітнього простору України в умовах сьогодення» [3, с. 320].

Сутність цієї проблематики полягає у якісній мистецтвознавчій оцінці результатів трансформації іконографії в церковному та навколо-церковному художньому просторі наприкінці ХХ ст. і підкріплюється потребою в уніфікованому ставленні до нових стильових та символічних рис, характерних для подібних метаморфоз, в тому числі спричинених впливом історичних та соціокультурних факторів.

Ключові передумови для суттєвих змін у поточному стані іконопису (візантійського обряду) після Другої світової війни, виражаються у: стрімкому перерозподілі політично-ідеологічної полярності, що позначилося системним нівелюванням західних стильових цінностей (на прикладі «ліквідації» та заборони діяльності УГКЦ в 1946 р. [2, с. 411]); у впливі кінцевих продуктів політично-культурних перемін на релігійне мистецтво, що позначилося свідомим відстоюванням забороненого тоталітарним режимом націоналістичного символізму та наративності в іконописній практиці щодо зображень [1, с. 25]; у художньо-образних наслідках відродження іконописної традиції наприкінці ХХ ст., що позначилося з однієї сторони тяжінням до архаїчних форм, а з іншої – до кращих ідейних зразків експресіонізму та модернізму [2, с. 124].

Крім цього, велику роль у трансформації іконографії відігравала зміна церковно-богослужбового контексту, де мали місце: зміни в обрядовості, у богослужбовій мові; посилення функцій щодо зміцнення національних ідей та наративів, в тому числі через поступове насичення певною символікою та атрибутами образів на протязі 60-х, 70-х і 80-х рр. минулого століття [4, с. 107]. Під впливом західноєвропейського експресіонізму та модернізму, а також під ефектом від еміграції художників, які прагнули збереження традиційного іконопису (на прикладі діяльності Ярослави Музики та Петра Холодного [2, с. 405]), у другій половині XX ст. відбуваються зміни забарвлення в бік популяризації контрастних переходів, в бік насичення фонових кольорів. Відповідним чином змінюється і техніка малярства. Все більше, починаючи з 70-х рр. XX ст., робиться акцент на психологізмі зображень. Трансформуються підходи, що художньо поєднують народні мотиви із сучасними стилями, експериментуючи з кольоровою палітрою, фактурою, формою, з переосмисленням традиційних канонів, символів й архетипів. З іншої сторони, відомі іконописці досліджували і вдосконалювали традиційні техніки, що вичерпною мірою дозволило зберегти канонічні стилі, відродити національні художні прийоми.

Проаналізувавши художні атрибути та загальні стильові зміни трансформації іконографічних правил у зображеннях в рамках іконописної традиції другої половини XX ст., в тому числі які були спричинені впливом історичних та соціокультурних факторів, можна виокремити деякі особливості цього культурно-мистецького процесу. Так як відбулась глобальна соціально-суспільна зміна в церковному середовищі східного обряду кінця минулого століття, втрачають свою значущість і чинність деякі елементи зображальної конфігурації в канонічній іконографії: конкретизація вбрання фігур під певну стильову епоху; символізм допоміжних кольорів і атрибутів. Натомість підкреслюється роль характерних декоративних, символічних і наративних мотивів попередніх епох, що певним чином дозволяє уникнути помилкових способів атрибуції зображального твору.

Список використаних джерел

1. Козінчук В. Історія формування канонів іконотворчості. Вісник Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Серія Мистецтвознавство. Івано-Франківськ, 2018. Вип. 37. С. 23–28
2. Культурологія: енциклопедичний словник [М. Альчук, Ф. Бацевич, І. Бойко]; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. Мельника. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 508 с.
3. Плахотнюк О. Інноваційний потенціал внутрішньої академічної мобільності для формування професійних компетенцій у підготовці фахівців зі спеціальності “Перформативні мистецтва”. Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство. 2025. Вип. 27. С. 314–323. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vas.27.2025.314-323>.